

מתן על הפרק

מפגש מחודש עם התנ"ך

ירמיהו פרקים י"ז-י"ח

פרק י"ז

פרקנו פותח בביקורת על אנשי יהודה הדבקים בפולחן האלילים וחטאיהם חרותים עמוק בליבם (א-ד), זאת בניגוד לגויים שלעתיד לבוא יכפרו באליליהם (ראו ט"ז, יט). בהמשך מופיע קובץ של מזמורים ודברי הגות הנוגעים ביסודות אמונה, ומתמקדים בעיקר בצדק האלוהי ובדברי תחינה אישיים של ירמיהו (ה-יח). בחלק השלישי והעיקרי (יט-כז) מצווה ירמיהו לקרוא בשערי ירושלים נבואה הקושרת בין קיומה ושלומה של העיר לשמירת השבת וקדושתה.

1 א) 'אָרוֹר הַגִּבּוֹר אֲשֶׁר יִבְטַח בְּאָדָם' (ה) - בפסוקים ה-ח מנגיד הנביא בין הבוטח בה' לזה שאינו בוטח בו. עמדו על הזיקה בין מעשי האדם לתוצאותיהם. (הנגדה דומה מופיעה גם בתהלים א', ראו בייחוד בפסוק ו שם).

ב) רד"ק: 'לפי שהיו ישראל בוטחים במצרים ובאשור אמר (את) זה. ומן ה' יסור לבו: כי אם לא יסור לבו מה', אינו רע אם יבטח באדם שיעזרהו, ותהיה כוונתו כי בעזרת האל יוכל האדם לעזור'. מהו הדיוק בפסוק עליו מסתמך הרד"ק בפירושו, וכיצד הוא מגדיר בעזרתו את החטא?

2 'הֲלֹךְ וְעַמְדָה בְּשַׁעַר בְּנֵי הָעַם... וּבְכָל שַׁעַר יְרוּשָׁלַם' (יט) - השערים נזכרים כמה פעמים בנבואתו ותופסים בה מקום מרכזי. מדוע מצטווה ירמיהו לומר את נבואתו דווקא בשערים? עיינו בפסוקים ועמדו על תפקיד השערים בתיאור החטא, השכר והעונש (כא, כד, כה, כז).

3 קיים דמיון בולט בין נבואתנו לנבואה על היכל ה' בפרק ז', אלא ששם פירט ירמיהו מגוון חטאים מתוך עשרת הדברות, ואילו נבואתנו ממוקדת בחטא אחד בלבד - אי שמירת השבת. בחנו את ההיבט הפומבי של שמירת השבת המודגש בנבואתנו (יט, כ, כה). נסו לשער, מדוע מדגיש הנביא דווקא את **השבת** ואת ההיבט הפומבי של שמירתה? ראו את תיאורה המיוחד של השבת כאות ברית - בשמות ל"א, טז וביחזקאל כ', יב-כ (תיאור מקביל מופיע בנחמיה י"ג, טו-יח).

פרק י"ח

הפרק פותח במשל נבואי סמלי - ירמיהו מצטווה ללכת אל בית יוצר כלי חרס, ושם מודיעו ה' את דבריו. הנבואה בבית היוצר מורכבת ממשל (א-ד) ונמשל (ה-יב) העוסק באפשרות השינוי של הגזרה האלוקית, התלויה במעשי בני האדם. בעקבות נבואה זו מופיע תיאור התמודדותו האישית של ירמיהו עם המתנגדים לנבואותיו, המתנכלים לו ומבקשים להשתיקו. בדומה לניסיון ההתנקשות של אנשי ענתות בירמיהו בפרק י"א, גם כאן ההתנכלות ורדיפת הנביא מביאה אותו לתפילה נרגשת לה' שלא יסלח לעוונם.

4 המשל הנבואי פותח בתיאור היצירה של כלי החרס בבית היוצר. היצירה משמשת כדימוי לתהליכי עיצוב הגורל ההיסטורי של העמים והממלכות ביד ה'. בשלב הבא מתרחשת תאונה - הכלי שעוצב בחומר נשחת ותכניתו של היוצר עולה בתוהו. מהו הנמשל של 'תאונה' זו, ומה ניתן ללמוד מכך על דרכי הנהגת ה' את עולמו ביחס לגורל בני האדם?

5 בנבואת "בית היוצר" מתפרשים ומורחבים דברי ה' לירמיהו בנבואת ההקדשה (א,י). השוו בין העיקרון הכללי המופיע בנבואת ההקדשה לבין פירוטו והרחבתו בפרקנו (ז-י), ועמדו על החידוש העולה מנבואת "בית היוצר".

6 'ויאמרו לכו ונחשבה על-?רמיהו מחשבות' (יח).

א) כיצד תופסים יריביו של ירמיהו את נבואות הפורענות שלו ומה יחסם אליו בעקבות זאת? השוו בין המחשבה שחושב ה' על העם (יא) לבין המחשבה שחושבים אויבי ירמיהו (יח). מה ניתן ללמוד מהזיקה הניגודית בין הפסוקים על הכוונה העומדת מאחורי המחשבות הללו? שימו לב לפסוק יח, המעמיד מול ירמיהו שלוש סמכויות רוחניות. כיצד הדבר מחזק את הטענה המרכזית של יריבי ירמיהו?

ב) לעומת הדרך בה נתפס ירמיהו בעיני העם, כיצד רואה הנביא עצמו את תפקידו ואת תכלית נבואותיו (כ-כא)?

הרחבה

'כחומר ביד היוצר'

נבואת ירמיהו בבית היוצר מבוססת על דימויו של העם לחומר ושל ה' ליוצר. דימוי מיוחד זה שימש יסוד לאחד הפיוטים המוכרים הנאמרים בקהילות אשכנז ביום כיפור, המפתח את דימוי החומר והיוצר בהרחבה, ומתאר היבטים שונים ומגוונים שלו. אולם, ישנו הבדל מהותי בין השניים: הנבואה נועדה להעביר את האחריות לעם - וללמדו שיש בכוחו לבטל את הגזירה אם ישנה את 'איכותו' ודרכו המוסרית. לעומת זאת, הפיוט מדגיש פן אחר של דימוי - תלותו ומוגבלותו של החומר, הנתון ביד יוצרו לשבט או לחסד, והוא מסיים בתחינה ליוצר בעיצומו של יום הדין - 'לברית הבט, ואל תפן ליצר!'

כי הנה כחומר / מחבר לא ידוע

כי הנה כחומר ביד היוצר
ברצותו מרחיב וברצותו מקצר
כן אנחנו בידך חסד נוצר
לברית הבט ואל תפן ליצר

כי הנה כאבן ביד המסתת
ברצותו אוחז וברצותו מכתת
כן אנחנו בידך מחיה וממותת
לברית הבט ואל תפן ליצר

כי הנה כגרון ביד הקרש
ברצותו דבק לאור וברצותו פרש
כן אנחנו בידך תומך עני ונרש
לברית הבט ואל תפן ליצר

כי הנה כהגה ביד המלח
ברצותו אוחז וברצותו שלח
כן אנחנו בידך אל טוב וסלח
לברית הבט ואל תפן ליצר

כי הנה כזכוכית ביד המזגג
ברצותו חוגג וברצותו ממוגג
כן אנחנו בידך מעביר זדון ושוגג
לברית הבט ואל תפן ליצר

כי הנה כפריעה ביד הרוקם
ברצותו מישר וברצותו מעקם
כן אנחנו בידך אל קנא ונוקם
לברית הבט ואל תפן ליצר

כי הנה ככסף ביד הצורף
ברצותו מסגסג וברצותו מצרף
כן אנחנו בידך ממציא למזור תרף
לברית הבט ואל תפן ליצר.

מתן ורות

מכון תורני לנשים ע"ש שרה בת יצחק יעקב רענגרט
The Sodie Rennerl Women's Institute for Torah Studies

המרכז ללימודי תנ"ך

התכנית העולמית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

• טל': 02-5944555 • perek.matan@gmail.com

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים

"וַיְבִינּוּ בַּמִּקְרָא" < לקט ביאורי מילים לירמיהו פרקים י"ז-י"ח

פרק י"ז (א) חטאת יהודה כתובה בעט ברזל בצפרן שמיר חרושה על-לוח לבם ולקרנות מזבחותיכם: החטאים טבועים עמוק בלב העם ולא ימחו, וחרותים אף על קרנות המזבח שנועדו לכפר על החטא.

(ב) כָּזְכַר בְּנֵיהֶם מִזְבְּחוֹתָם: הם זוכרים את מזבחותם ואשריהם באהבה וגעגועים כשם שהם זוכרים את בניהם.

(ג) הָרָרִי בְּשָׂדֵה חֵילָךְ כָּל-אוֹצְרוֹתֶיךָ לְבָזוּ אֶתְּךָ בְּמַתִּיךָ בְּחַטָּאת בְּכָל-גְּבוּלֶיךָ: הררי הוא כינוי לארץ יהודה ההררית והבטוחה בעוצמתה, למרות זאת אויביה יבזו אותה.

(ד) וְשִׁמְטָתָהּ וּבֶן מִנְחָלָתָךְ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ: העם יעזוב את ארצו ונחלתו ויצא לגלות. אולי יש כאן רמז לכך שהגלות תבוא כעונש על אי שמירת השמיטה.

(ו) וְהִיא כְּעָרֶעֶר בְּעָרְבָה וְלֹא יֵרָאֶה כִּי-יָבֹוא טוֹב וְשָׁכַן חֲרִים בְּמַדְבָּר אֶרֶץ מְלָחָה וְלֹא תִשָּׁב: הנביא מדמה את הבוטח באדם לעץ יבש וחשוף, הנטוע לבדו במדבר הצחיח והחם. זהו דימוי לאדם בודד וערירי שאינו מסוגל להוליד.

(יא) קרא דגר ולא ילד עשה עשר ולא במשפט, בחצי ימו יעזבונו ובאחריתו יהיה נבל: הקורא הוא עוף ממשפחת הפסיונים, שלעיתים נקבתו מגרשת נקבה אחרת מביציה, אולם אינה מסוגלת לדגור על כולן ורק מקצתן מתבקעות. הנמשל הוא לאדם הצובר את רכושו במרמה, ולא יזכה להנות מכולו ואף יתבזה בשל כך.

(טז) ואני לא-אצתי מרעה אחרין ויום אנוש לא התאויתי: ירמיהו טוען כלפי ה' שמעולם לא ביקש לעזוב את עבודתו כרועה, אלא הפך בעל כרחו לנביא. וכן מעולם לא רצה בבוא הפורענות שעליה התנבא.

פרק י"ח (יד) היעזב מצור שדי שלג לבנון, אם ינתשו מים זרים קרים נוזלים: דרך הטבע שהשלג היורד על החרמון מתקיים רק עליו, ומי הנחלים זורמים ממנו בקביעות כל ימות השנה, ואילו ישראל פעלו בניגוד לטבע ועזבו את ה'.

(יח) לכו ונכהו בלשון ואל נקשיבה אל כל דברי: אויבי ירמיהו מתכננים להכות את לשונו בכך שלא יאזינו לדברי נבואתו. פירוש אחר: הם מתכננים להלשין עליו וכך להביא למותו.